

OPORUKA PRIORA PETRA

Iako za razdoblje od doseljenja Hrvata do propasti narodne države posjedujemo nemali broj izvora i dokumenata, ipak mnoga pa i bitna pitanja ostaju neriješena, bilo zbog nedostatka potrebnih elemenata, bilo zbog neutvrđene vjerodostojnosti postojećih isprava. Zato je vrlo važna svaka vijest iz tog vremena, pa, ako se pronade kakav novi dosada nepoznati, dokument, on predstavlja svakako veliki pridonos poznavanju povijesti ovog perioda. Nakon izdanja Račkoga najstarijih dokumenata hrvatske povijesti pronađeno je još nekoliko isprava. Među ove pripada i oporuka splitskog priora Petra. Njena dosad poznata tradicija potječe iz 1711. g.¹ Međutim, pregledavajući arhiv splitskog sjemenišnog arhiva u XVII. svesku, koji nosi naslov »Simplex beneficium s. Johannis de Fonte«, našao sam jedan dvolisni fragment nekadašnjeg montaneuma istog beneficija, a potječe iz prve trećine XVI. stoljeća.² Pisao je izrazitom stiliziranom humanistikom s minimalnim refleksima gotice. Kako se radi samo o fragmentu kartulara, nije nam poznat pisar, a isto tako ne sadržava nikakve podatke za njegovu kancelarijsku provenijenciju. O ispravnosti teksta ne možemo sumnjati, jer je sasvim čitljiv. Fragment sadržava tri različite stvari, i to: ostavštinu Dujma Cassari crkvi sv. Ivana de Fonte, oporuku priora Petra, popis nekih zemalja, koje pripadaju istoj crkvi, te njihove međe. Kojem vremenu pripadaju sva ova tri pojedina dijela, pokušat ćemo riješiti tokom ove rasprave. Kad ovaj fragment ne bi sadržavao neke elemente, koje nam dosad poznati prijepis ne sadržava, onda on uopće ne bi bio tako važan. Ali stvar stoji sasvim drukčije.

Prije svega, tekst ovog prijepisa je sasvim ispravan i sačuvan u njegovoj originalnoj formi. Kao takav on nam pruža mogućnost, da točno

¹ Rad JAZU br. 283/1951. Dr. Marijan Horvat, Oporuka splitskog priora Petra.

² Radeći zajedno sa M. Šamšalovićem u istom svesku smo našli još jedan prijepis istog beneficija iz početka XVIII. st., koji se po svom sadržaju poklapa sa onim, koji donosi M. Horvat i koji on spominje u navedenoj radnji, ali upravo oporuke Petra priora nema u tom prijepisu. Ovaj je arhiv nekada bio prilično sreden, ali je pri prijepisu iz sjemenišne zgrade u franjevački samostan na Poljudu potpuno ispremiššan sav materijal. Sumarnim pregledom arhivalija utvrdili smo, da je ovaj, inače dosta nepoznati arhiv, vrlo bogat i važan za naša historiju. Nađeni prijepis oporuke je smješten kao prvi dokument u XVII. svesku.

odijelimo sva ova tri dijela jedan od drugoga. Kakve nam zaključke omogućuje novi tekst, vidjet ćemo najholje, ako donesemo njegov prijepis. S obzirom na to, da su za razumijevanje oporuke priora Petra važna i dva druga spomenuta priloga, navest ćemo tekst svega, što sadržava čitav fragment.

I

Cum ecclesie S. Johannis de Fonte predicti antiqui et predecessores Duimi Cassarii³ fundatores semper extiterint et ueri patrones, dictus Duimus ob maximam reuerentiam et deuotionem semper in ipsam ecclesiam beati Johannis habitam, et etiam quam sui predecessores habuerunt et pro animæ sue remedio et suorum parentum bona et spontanea sua uoluntate sanus tamen mente quam corpore reliquid eidem ecclesie perpetuis temporibus (h)abendas ac possidendas, tenendas quasdam suas terras, que sunt in insula Brachie s(c)ilicet terram unam upud magnam maceriam de Chilmaço et duas terras sub uia publica, que uadit ad aquam, que uocatur Poganiça, et terram unam, que uocatur Doleç, supra uineam ipsius Duimi, que est prope ecclesiam sancti Helie a parte boree, et terram unam in Vrelouiča et terram unam ad Lasendol sub uia, que uadit ad aquam, que dicitur Murauiča ex parte meridiei, et due terre ad aquam Murauiče, unam ex uno latere, alteram ex altero, et terram unam Sa Telsti Bregħ sub Pociuallo sub uia comunis ex parte boree, et terram unam ad Merai sub uinea ipsius Duimi, et terram unam in Diuisoniça prope Gumeçe, et terram unam, ubi dicitur ad Sagrada, sub uia, que uadit ad Mutnic; et omnes predictas terras mandauit dictus Duimus, ut scriberentur, quod ad perpetuam memoriam hoc scriptum montaneo predicte ecclesie sancti Johannis adiungeretur. In presentia Dominici, ecclesie beati Domnii sacriste, et domni Marci, ipsius ecclesie plebani. Et ego domnus Lucas canonicus rogatus a predicto Duimo conscius de his omnibus in scriptis redigi et propria manu scripsi.

II

Præuilegium sancti Johannis de Fonte

In nomine domini Iesu Christi. Amen. Magnum est prouisionis consilium suas ante ordinare ac dispensare facultatulas, quam metu mortis quis possit urgeri. Et ideo ego Petrus prior, dum me in firmitas ualida preoccuparet, integro tamen consilio tractauī apud (apud) memetipsum diuidere facultatulas filiis meis.

³ I u ovom prijepisu stoji Cassani, a u ispravi, koja sadržava njegov legat samostanu sv. Stjepana u Splitu »Rassari«. S paleografskog gledišta je sasvim razumljivo, da je do ovog krivog čitanja moglo doći. Isprava o legatu se nalazi u Arhivu Jug. akademije: Bračka zbirka B II N-1, a objavljena je u Vjesniku za arh. i hist. dalmatinsku sv. L: M. Vrsalović, Prinos iz bračkih starina str. 279.

In primis uolo et iubeo, ut casa noua et alia casa, quam de parentibus meis habeo, sit filiis meis natis de Castricea; uinea de Calbariola, quam ego plantauimus simulque et pastina in Barbarana, que emi de Mariano tribuno pro soldis V, et ibidem emi terram de Johanne, filio Dude, pro soldis IIII, simulque et uinee a Dommanora; omnia ista sint uxori mee C[astrice], et filiis meis, et pastina in Pandniolo de Fundi supra mare simulque et uinee (a Dommanora) et duo iuga bouum et agri qui mihi de meis parentibus prouenerunt in quocumque loco, sint uxori et filiis meis.

Volo et iubeo, ut sit in ecclesia sancti Johannis terra, ubi dicitur a Murciliano, quam emi a Ruculo pro soldis XV, et fassa IIII in Palude; et terra, ubi dicitur ad Petram, et terra in Valentino, que est iuxta terram sancti Thomae apostoli, sit in ipsam ecclesiam sancti Johannis.

Volo et iubeo, ut de ecclesia sancti Johannis in Braça curam habeatis ad mittendum in eam seruum dei; et omnis terra, que circa eam est, in quantum potest gallus audiri, dum canit, quam emi pro libra auri, sit ipsius ecclesie, et habeat paratineam, quam comparauit pater meus de Mariano Passara in loco iuxta turrem presbiteri Fuscii. Et Gadatia, filia mea, simul cum matre sua, aulea ancilla mea, fiant libere et ipsi Gadatie sit medietas uinee in Calbarola.

Volo et iubeo, ut ipsa casa nona sit uxori mee Castrice cum filiis suis, et casa uetus, quam de parentibus meis habeo, hec omnia in eius derelinquo potestate; se[d] si aliqua, quod absit, de filiis meis deuenierint, quos habeo de C[astrice], ipsa casa noua, quam laborari de fatigio meo, et alia casa uetus sint pro spiritu nostro in ecclesiam beati Johannis. Hec omnia, que suprascripta sunt, sint uxori et filiis meis, si ea alii uiro non nupserit. Et si aliqua de ipsis infantibus deuenierint, et ipsa poterit custodire caput meum, sedeat super omnes istas res et post obitum eius omnia sint pro redemptione animarum nostrarum. De familia uero serui scilicet et ancille a maiore usque ad minorem omnes sint liberi pro nostra redemptione. Hec omnia comitto Johanni presbitero dispensare et Formino tribuno. Coniuro uos per deum uiuum et uerum, ut omnia ista, que hic scripta sunt, per manus uestras bene dispensetis, ut non teneamini pro me rationem reddere ante filium dei. Habeant filii mei benedictionem de rore celi et de pinguedine terre habundantiam et omnes istas res teneat uxor mea Castricea adunatas simul usque dum ipsi infantes ad ordinem peruenire possint.

Quicumque istud testamentum meum irritum facere temptauerit, iram omnipotentis incurrat et uinculo maledictionis CCC-torum XVIII patrum insolubiliter denotetur. Ego Andreas presbiter pridie kalendas aprilis hanc cartulam scripsi. *Dedicatio huius ecclesie uicesimo quarto die mensis eiusdem.*⁴

⁴ U radnji M. Horvata (o. c.) ovaj tekst glasi: Quicumque ipsum testamentum meum irritum facere tentauerit iram Omnipotentis incurrat, et uinculo maledictionis trecentorum decima octava Patrum inuolubiliter denotet. Et ego Andreas presbyterum prima die kalendas aprilis hanc cartulam scripsi dedicatio huius ecclesie centesimo quarto die mensis eiusdem.

III

Habet etiam ecclesia beati Johannis terram ad Calametum iuxta terram Grisogoni Bučule; habet terram magnam nouem uretenorum in angulo sub pede montis prope terram sancti Uiti, sicut in montaneo ecclesie eidem(!) sancti continetur, cui super est ex parte meridiei uia comunis, que tendit in Spinunto seu in eodem monte. Ex parte uero orientis subiacet etiam uia comunis, que tendit ad Scale. Ex aquilonari parte iungitur cum terra Johannis Pece, et ex parte occidentis ante ripa(!) terra Catarine Ranbaldi, que fuit olim Golubi.

* * *

Sva ova tri djelā predstavljaju dio nekadašnjeg kartulara sv. Ivana de Fonte. Prvi dio se daje sasvim lako datirati, ali ne sasvim točno. Dui-mus Cassarii bio je ugledni splitski građanin, koji je vršio razne javne funkcije. Među ostalim bio je dugo godina sudac. Još dok je vršio funkciju suca 1266 g., ostavlja samostanu sv. Stjepana u Splitu kao legat neke zemlje na otoku Braču. Te zemlje su uz iste zemlje, koje se spominju u ovom kartularu, a koje je opet kao legat ostavio crkvi sv. Ivana de Fonte. Jednu i drugu ispravu je napisao notar »presbyter Lucas canonicus«. Mislím, da ne ćemo pogriješiti, ako nedatiranu ispravu, koja se odnosi na crkvu sv. Ivana de Fonte, datiramo istom godinom, to više, što je objekt jedne i druge isprave isti i što ih je pisao isti notar. Kakve je veze imala obitelj Dujma Casari sa crkvom sv. Ivana, govori se u samom uvodu ove isprave, ali to ćemo kao posebni element upotrebiti kod datiranja same oporuke priora Petra.

Što se tiče trećeg dijela ovog fragmenta kartulara, novonadani prijepis dao nam je mogućnosti, da ga sa sigurnošću odijelimo od oporuke Petra priora. Naime, u dosad poznatom prijepisu tradicija ovog teksta dana je u krivom obliku, tako da bi se eventualno mogao shvatiti kao nastavak Petrove oporuke. Čitav je tekst stiliziran u imperativnim konjunktivima: *habeat etiam ecclesia ... habeat terram magnam ...* Međutim novi tekst je u indikativu, te je prema tome jasno da se radi samo o nastavku samog kartulara nezavisno o oporuci Petra. Od ličnosti, koje se spominju u ovom tekstu, poznat nam je samo Ranbaldus, koji se 1275. uzgredno spominje, ali kao već umrla osoba. Prema tome ovaj dio svakako možemo datirati približno računajući s ovim jedinim podatkom. Tako nam preostaje još pitanje same oporuke priora Petra.

* * *

Mnogo je teže pitanje, u koje vrijeme treba smjestiti oporuku. Formula datiranja je nepotpuna, a onakva, kakva nam je predana u dosadašnjem prijepisu, direktno nas zavodi u zabludu. Tu je ona glasila: *Ego Andreas presbyterum prima die kalendas aprilis hanc cartulam scripsi, dedicatio huius ecclesie centesimo quarto die mensis eiusdem.*

Formula u našem prijepisu glasi: *Ego Andreas presbyter pridie kalendas aprilis hanc cartulam scripsi. Dedicatio huius ecclesie uicesimo quarto die mensis eiusdem.* Prije svega treba iz ove formule isključiti ono, što se u nju tokom vremena kroz razne prijepise uvuklo kao tobože sastavni dio. To je onaj dodatak o dedikaciji. Očito je, da ovaj stavak pripada vanjskom okviru kartulara jednako kao i tekst, koji dolazi poslije ovoga. Ni u kojem slučaju riječ »dedicatio« ovdje ne znači čin dedikacije, nego se radi o danu blagdana dedikacije, koji je pao na dan 24. aprila. Dan »centesimo quarto die mensis eiusdem«, kako se nalazi u prvom prijepisu, unio je svu onu konfuziju pri datiranju i njegovoj argumentaciji. Prema tome se ovo ne može uzimati kao jedan element pri datiranju oporuke.⁵ Također moramo isključiti, da bi Andreas presbyter morao biti jedan od presbitera splitske stolne crkve. Nije morao imati niti veze sa crkvom sv. Ivana. To, uostalom, uopće nije važno ni za datiranje, ni za shvaćanje oporuke. Ostaje nam, dakle, iz formule datiranja samo dan i mjesec, t. j. 31. ožujka. Godina nam nije navedena, i u tome je bitna poteškoća. Po svoj prilici je u originalu postojala i godina, ali tokom raznih prijepisa ona je izostavljena. Odmah sada možemo reći, da ne možemo sa sigurnošću datirati oporuku. Međutim ono, što nije sigurno, može biti probabilno.

U oporuci postoji nekoliko podataka, koji bi nam mogli pomoći, da bar s nekom vjerojatnošću utvrdimo približno vrijeme postanka oporuke. Potrebno je naglasiti, da ni u kojem slučaju ne možemo s pristupačnim podacima apsolutnom sigurnošću utvrditi godinu, pa niti identificirati osobu Petra priora. Ali indiciji, koje nalazimo u ispravi, prilično vjerojatno nas dovode do idućih rezultata.

Najprije moramo utvrditi, o kojem prioru Petru se u oporuci radi. Osim ove isprave prior Petar se javlja još u dva druga spomenika. U peripteru splitske katedrale nalazi se sarkofag s natpisom, koji, nažalost, nije potpuno čitljiv: *In n(o)m(ine) D(omi)ni. Ego Petrus Do . . . . e prior natus nutrit(us) eruditus in Spalato filius bene memoriae do(mini) Cosme inclito priori qu(i) posui hec tumulu(m) receptionis peccatrici corporis mei.*⁶ Drugi spomenik, u kojem se spominje prior Petar, jest isprava ili t. zv. »promissionis cartula« iz 1097. godine, a spominje se kao prior senior.⁷ Dakle, ni u kojem od ovih izvora nemamo nekih podataka, koji bi govorili sigurno, o koliko se osoba zapravo radi. Međutim treba naglasiti neke činjenice, koje bi nam mogle pomoći, da s nekom vjerojatnošću poistovetimo osobu priora Petra iz oporuke s priorom Petrom iz isprave iz g. 1097. Zato je potrebno izvršiti diplomatsku analizu ponajprije, a onda upozoriti na neke druge elemente, koji bi nas doveli do istog zaključka.

⁵ M. Horvat, o. c. str. 130 i dalje.

⁶ O ovom sarkofagu vidi: Lj. Karaman, Oporuka Petra priora (prikaz navedene radnje M. Horvata), Historijski zbornik, str. 111, Zagreb, 1952. Ostalu literaturu donosi M. Horvat u svojoj radnji.

⁷ Rački, Documenta str. 178.

Nužno nam se nameće usporedba ove oporuke s ostalim najstarijim oporukama. Budući da je broj oporuka u našim najstarijim izvorima vrlo malen, ne će biti teško izvršiti ovu usporedbu. Tu dolazi u obzir oporuka Andrije zadarskog priora iz g. 918,⁸ Agapina iz 999 g.,⁹ Danzetina iz 1044,¹⁰ i svećenika Crnote iz 1144.¹¹ g. Oporuka po svojoj namjeni pripada svakako među one isprave, koje su po svojoj formulaciji zadržale najduže svoj konzervativni karakter, pa prema tome nije čudo, što je razlika u izvjesnim dijelovima formula minimalna, ali zato se ne smije preći preko i tih minimalnih razlika.

Već na početku formula invokacije se ne poklapa potpuno ni s jednom invokacijom iz spomenutih oporuka, dapače sadržava jedan element, koji se u njima ne nalazi: to je dodatak invokaciji »amen«. Ovaj se dodatak javlja u XII. stoljeću sve češće. Međutim, ni u kojoj originalnoj sačuvanoj ispravi do kraja XI. stoljeća ovog dodatka nema. Doduše, u Supetarskom kartularu se nalazi, ali ovaj dio kartulara je bez sumnje falsifikat, pa nije isključeno da je »amen« isto tako samo jedan element, koji to još jače potvrđuje.¹²

Prema tome možemo smatrati, da je i u Petrovoj oporuci »amen« ušao zaista kao naknadni dodatak iz onog vremena, kad je taj dodatak bio u sve češćoj upotrebi, ili moramo smatrati, da su to počeci pojave čestice »amen« u invokaciji.¹³ Iz toga bi izlazilo, da oporuku svakako približimo početku dvanaestog stoljeća. Svakako je činjenica, da se i u jednom i u drugom prijepisu taj dodatak nalazi.

Iza invokacije ne dolazi, kao redovito u našim starijim ispravama, formula datiranja, nego neposredno arenga, a formula datiranja se nalazi na kraju oporuke. To je opet činjenica, koja nas sili da oporuku što više približimo vremenu, kad se takvo mjesto datacije zaista javlja. Ako se oslonimo na poznate dokumente, onda bismo morali datirati oporuku s XIII. stoljećem, kad se to javlja kao redovita pojava. Međutim, upravo početkom XII. stoljeća imamo primjer, da je jedna isprava datirana na kraju.¹⁴ Prema tome položaj formule datiranja u Petrovoj oporuci ne bi predstavljao nikakav izuzetak, nego običaj onog vremena. Vremenski razmak jedne i druge isprave iznosi svega oko 15 godina (pretpostavivši, da je Petar prior isti onaj »Petrus prior senior« iz g. 1097.). Što se tiče same arenge, mislim, da nam ona mnogo više govori,

⁸ Rački, Doc. str. 17.

⁹ Rački, Doc. str. 26.

¹⁰ Rački, Doc. str. 47.

¹¹ Smičiklas, Cod. dipl. II, str. 55.

¹² V. Novak, Supetarski kartular, str. 231. U Křešimirovoj ispravi iz 1060., koju Rački (Doc. str. 51) datira sa 1059., ne nalazi se ni u jednom prijepisu »amena«.

¹³ U bračkoj ispravi od 2. I. 1111. također se nalazi »amen«, ali s obzirom na to, da nam je isprava sačuvana tek u jednom notarskom prijepisu, nije isključeno, da je to dodatak samog notara. Ukoliko to nije, onda se može govoriti o počecima tog dodatka invokaciji. (Cod. dipl. II, str. 21).

¹⁴ Cod. dipl. II, str. 23.

nego formula datacije, koja je sigurno tokom vremena u raznim prijepisima izgubila neke bitne dijelove. Činjenica je, da se arenge zadarskih oporuka, t. j. Andrijine, Agapine i Dauzetine među sobom vrlo poklapaju, a s druge strane, da se arenga Petrove oporuke doslovice poklapa s arengom svećenika Crnote. Iz toga bi izlazilo, da je u Zadru bio u upotrebi jedan formular, a u Splitu drugi. Preko ove činjenice se ne bi nikako smjelo preći, jer nas ona sili, da vremenski približimo Petrovu i Crnotinu oporuku. Prema tome, lakše je približiti vremenski oporuku Petrovu oporuci Crnote, koje imaju, kako sam već rekao, sasvim zajedničku arengu i koje dijeli razmak od svega pedesetak godina, nego oporuci Andrijinoj, čija se arenga dosta razlikuje i od koje je dijeli skoro 180 godina. Pritom moramo voditi računa o konstantnoj konzervativnosti oporučnih formula.

O intitulaciji ne ćemo ponavljati ono, što je već rečeno, ali ipak treba i opet istaći sličnost s oporukom Crnotinom s jedne strane i razliku od spomenutih ostalih oporuka. Činjenica, da se fraza »tractau apud memetipsum« ponavlja i u Petrovoj i u Crnotinoj oporuci, sili nas, da nekako vremenski približimo jednu drugoj.

O sadržaju dispozitivnog dijela također ne ćemo ponavljati ono, što je analizom već provedeno, tek ćemo upozoriti na jedan izraz, koji se nalazi još samo u Andrijinoj oporuci. Naime, kao mjera zemljišta javlja se ovdje izraz »fassa« (*»fasse III in Palude«*). U dosadašnjim izdanjima Andrijine oporuke taj se izraz donosio u krivo korigiranoj formi kao »fossa«, međutim, gledajući pomnijivije tekst sačuvane oporuke jasno je da tamo stoji »fassa« (*»et alia fassa de vinea ibidem«*).¹⁵ Kako je taj izraz sasvim neobičan, pokušalo se jednostavno riješiti ga na taj način, da se korigira u najbliže moguću formu. Budući da se on u našim ispravama nalazi samo dva puta, ne možemo o njemu ništa reći, naročito ne o vremenskoj granici njegove upotrebe, jer se drugi redoviti pojam mjere zemljišta »vretenus« javlja tek u XII. stoljeću.

Dispozitivni dio sadržava također podatke o samoj crkvi sv. Ivana de Fonte, o crkvi sv. Andrije i o crkvi sv. Ivana u Sutivanu na Braču. Crkva sv. Andrije se nalazila u kripti crkve sv. Ivana de Fonte. Prema rupama u pobočnim zidovima te antičke ponutrice može se smatrati, da je svetište kapele imalo oltarnu pregradu, t. zv. ikonostas tipičan za starohrvatske crkvice od IX. do XII. stoljeća, pa bi vjerojatno i ova kapela potjecala iz ranog Srednjeg vijeka, jer je ta antička kripta iz IV. stoljeća bila veoma podesna za crkvu i orijentirana prema istoku, kao što je to tražio kršćanski obred.¹⁶

¹⁵ Rački, Doc. str. 19.

¹⁶ U Arhivu biskupskog ordinarijata u Splitu postoji rukopis »Visitatio prima generalis habita ab illustrissimo ac reverendissimo Stephano Cosmi archiepiscopo Spalatensi anno 1682-1683.« U njemu ima i ovaj podatak o kapeli: »Visitavit capellam sancti Thomae apostoli, quae est sub ecclesia santi Johannis de Fonte, quae nullam habet loci sacri speciem, immo omnia vilia et immunda. Et quum ibi nulla sacra societas, nullus rector sit, non apparet modus, quo manuteneri possit.« Ove sam podatke sa zahvalnošću primio od akademika Cvita Fiskovića.

Prema tekstu, koji se odnosi na crkvu sv. Ivana-na Braču, moglo bi se zaključiti, da je ona tek nedavno osnovana, s obzirom na to, da ona tek sada, t. j. oporukom dolazi u posjed zamljišta okolo nje. Tako je isto po svoj prilici nedavno i crkva sv. Ivana de Fonte pretvorena u kršćansku crkvu ili je bar u ovo vrijeme dobila svoje prve beneficije. Naime, u ispravi o legatu Dujma Cassari crkvi sv. Ivana de Fonte stoji: *Cum ecclesie s. Iohannis de Fonte predicti antiqui et predecessores Duimi Cassariū fundatores semper extiterint et ueri patrones ...* Možemo se pitati, koji je to od ove poznate splitske porodice bio fundator. Ako iz historijskih podataka pratimo razvoj ove porodice unatrag, naići ćemo na jednog Dujma Cassari 1171.,¹⁷ zatim na samog osnivača Casarusa, ukoliko ga možemo tako nazvati. On se spominje u Supetarskom kartularu kao bogat-čovjek, od čije udovice Petar Crni kupuje serve.¹⁸ Posve je sigurno, da je to bio bogati posjednik, na čijim su imanjima radili servi, kojih čak ima i na prodaju. S obzirom na to, da je to jedini slučaj, kad se javlja ovo rijetko ime, možemo ga po svoj prilici smatrati fundatorom beneficija crkve sv. Ivana de Fonte. Petar Crni je robove kupio negdje između 1080. i 1090., a kako je spomenuti Casarus već bio mrtav u to vrijeme, moramo prenijeti nešto ranije datum, kad je on bio fundator crkve sv. Ivana. Dakako, iz ovoga ne izlazi, da je crkva tek tada prvi put pretvorena u kršćansku crkvu. Može biti, da je ona i prije dolaska Slavena bila u upotrebi kao kršćanska crkva, a da je tek u drugoj polovici XI. stoljeća iz poznatih razloga ponovno posvećena. Iz ovoga bi izlazilo, da nije veliki vremenski razmak između fundacije crkve i oporuke Petrove, što nas opet sili, da poistovetimo Petra iz oporuke s Petrom priorom iz isprave od 1097. g. Budući da se u ovoj spomenutoj ispravi Petar spominje kao »prior senior«, koji je vjerojatno zbog starosti samo nominalno bio priorom, dok je funkciju priora vršio Duymus prior, možemo smatrati, da je i svoju oporuku učinio u vrijeme svoje starosti.

Mnogo bi nam pomoglo pri datiranju, kad bismo imali podataka bar za osobe, koje se u oporuci spominju. Od svih imena jedino se spominje presbiter Johannes. Doduše u Supetarskom kartularu oko 1090. kao i u jednoj ispravi oko 1106. godine spominje se svećenik Johannes sin Kerne kao svjedok.¹⁹ U prvom slučaju se uz njega spominje još jedan Johannes presbiter. Doduše, kao svjedoci se često uzimaju istaknutije i uglednije osobe, pa bi se moglo pretpostaviti, da je i prior Petar uzeo kao izvršitelja svoje oporuke uglednog svećenika Ivana sina Kerne. Ali dalje od pretpostavke ne smijemo ići, jer je ovo ime vrlo često.

Iz formule kontaminacije također ne možemo ništa zaključiti, jer ne sadržava nijedan element, koji bi nam pomogao.

Iz ovoga, što je rečeno, iako nedostaje sigurna argumentacija, možemo ipak pretpostaviti, da su osobe u oporuci i u ispravi iz 1097. istovetne.

¹⁷ Cod. dipl. II, str. 131.

¹⁸ V. Novak, Supetarski kartular str. 221.

¹⁹ V. Novak o. c. str. 226 i 228; Cod. dipl. II, str. 17.

Pitanje je, u kakvom je odnosu ovaj Petar prior s priorom iz natpisa na sarkofagu. Teško se upuštati u stilsku analizu, jer i štíl nema svoje fiksirane granice. Kao što nam se nužno nametala usporedba gore spomenute isprave, tako nam se, nužno nameće usporedba ornamentacije sarkofaga priora Petra sa sarkofagom Ivana Ravenjanina. Na prvi pogled ornamentacija sarkofaga Ivana Ravenjanina je jednostavnija, i nema sumnje, da je ona služila tvorcu Petrova sarkofaga kao uzor. Uigranost ukrasa svakako nam govori, da je Petrov sarkofag mlađi. Natpis na sarkofagu, koji je sastavljen u subjektivnoj formi: *Ego Petrus qui postui ...* i t. d. govori nam o tome, da je Petar dao napraviti sarkofag još za svog života. Nije nikakvo čudo, da je kao uzor izabrao sarkofag Ivana Ravenjanina, koji mu je bio stalno pred očima, pa prema tome stilska sličnost ovih dvaju sarkofaga ne mora nam dati povoda, da ih i vremenski tako približimo. Moramo, naime, istaknuti i to, da sarkofag Ivanov nije bio zabačen gdje bilo, nego da se skoro kao relikvija čuvao i poštovao, jer tradicija o Ivanu Ravenjaninu nije nikad prestala.

Nečitljivi i izlizani dio natpisa sadržava tri slova DO...E. Šišić je to razriješio sa *Domnane*.²⁰ Zaista, prostor između slova dozvoljava takvo rješenje, ali uvijek s rezervom. U istom natpisu se Petar zove sinom Kuzme, koji je bio također prior. Što bi onda imalo značiti ono *Domnane*? *Domnana* se spominje kao sestra priora Prestaneija oko 1032.²¹ g. Uzmemo li u obzir, da je služba priora bila gotovo nasljedna i da je teško odlazila izvan roda, mogli bismo eventualno pretpostaviti, da je Petar prior bio sin *Domnane*, a to bi se upravo poklapalo s vremenom, kojim smo datirali oporuku. Prema tome, nije isključeno, da se zaista u sva tri slučaja radi o istoj osobi.

Iako je tek nedavno naden tekst oporuke, o vremenu njena postanja se dosta raspravljalo, ali sigurnih argumenata još nema.²² Međutim, tekst oporuke, koji je donesen u ovoj raspravi, pridonijet će mnogo, da se korigira ne samo približni datum, nego i čitava argumentacija, koja je osnovana na krivom tekstu. Mislim, da je ipak trebalo poći od pretpostavke, da se zaista radi o jednoj te istoj osobi, jer nam historijski izvori za to, daju podatke, makar i ne sasvim određene. Pitanje datiranja oporuke, koja ima izvanredan značaj za našu historiju, zasada je vrlo teško, a ono, što je u ovoj radnji rečeno, još uvijek je samo pokušaj. Prema onome, što je ovdje rečeno, imamo mnogo razloga da poistovetimo osobu priora Petra iz oporuke s onom u ispravi iz 1097. Iako nemamo mnogo činjenica, koje bi nam govorile, da je istom prioru Petru pripadao sarkofag u peripteru, ipak ono, što je rečeno, dozvoljava nam, da to smijemo naslućivati.

²⁰ Šišić, Priručnik izvora, str. 129.

²¹ Rački, Dec. str. 41.

²² U radnji: Prilog kritici Porfirogeneta (Historijski zbornik Zagreb, 1952 str. 26.) B. Grafenauer u jednoj bilješci naslućuje, da Petrovu oporuku treba mnogo kasnije datirati.

DAS TESTAMENT DES PRIORS PETRUS VON SPLIT

Das Testament des Priors Petrus von Split war bisher nur nach einer Abschrift aus dem Jahre 1711., im Besitze des spliter bischöflichen Seminars, bekannt. Doch in demselben Archiv hat der Verfasser der Abhandlung eine ältere unbekannte Abschrift vom Anfang des XVI. Jhdts. gefunden, deren viel genauerer Text neue Angaben für die Datierung des Testamentes enthält. Obwohl man früher die Urkunde als vom Ende des VIII. oder vom Anfang des IX. Jhdts. stammend betrachtete, spricht die diplomatische Analyse des neu aufgefundenen Textes klar dafür, dass das Testament erst aus dem Ende des XI. Jhdts. herrührt. Demnach ist der Prior Petrus dieselbe Persönlichkeit, die wir schon aus einer Urkunde des Jahres 1097. kennen. Die bisher irrthümliche Datierung ist darauf zurückzuführen, dass man gerade falsche Lesarten des früher bekannten Textes als Hauptargumente in Betracht zog. Da der Name eines Priors Petrus noch auf einem Sarkophag im Peripter der spliter Kathedrale vorkommt, entsteht die Frage über die Beziehung dieses Priors zu dem früher erwähnten. Die stilistische Analyse der Ornamentik des Sarkophags ergab eine starke Ähnlichkeit mit dem Sarkophag des bekannten Johannes von Ravenna aus dem VIII. Jahrhundert. Doch der erwähnte Sarkophag des Johannes v. Ravenna konnte noch im XI. Jhd. als Vorbild bei der Herstellung des Sarkophags des Priors Petrus dienen. Das lässt sich auch durch andere historische Argumente bestätigen.

Aus der vorliegenden Abhandlung folgt, dass die bisherige Datierung des Testamentes völlig falsch war und dass es sich in den drei erwähnten Quellen um ein – und dieselbe Persönlichkeit handelt.

